

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Norrunda kyrka är belägen i Ärlinghundra härad i södra Uppland ca 10 km öster om Sigtuna. Socknen utgör en rikt sammansatt forntidsbygd med gravhög från folkvandringstid, järnåldersgravfält och två bygdeborgar. Dessutom ligger flera stora egendomar som Rosersberg och Vallstanäs i socknen. En stavkorsprydd gravhäll av sandsten med runinskrift tyder på en tidig kyrkogård. Möjligen har här funnits en tidigare träkyrka.

2.1.1 Kyrkan

Norrunda uppförs som en romansk sockenkyrka byggd av utvald gråsten. Den bestod ursprungligen av långhus med två travéer, smalare kor och absid. Den romanska kyrkan har torn över koret i öster i vars ursprungliga valv finns två hål för klocklinor. Ursprungligen har kyrkan haft klockor i tornet som ringdes från koret. Norrunda kyrka är troligen byggd med Skånela som förebild. Näst kyrkorna i Sigtuna representerar östtornskyrkorna Upplands äldsta kyrkor.

Kyrkan byggs till i väster, får sakristia och vapenhus samt valvslås under 1400-talet. Det ursprungliga korvalvets bårder och mittrosett från folkungatid togs fram vid 1950-talets restaurering. Samtidigt restaurerades långhusets kalkmålningar från 1400-talet och det tidiga 1900-talets kompletteringar togs bort. Sammanbyggt med kyrkan på långhusets sydsida uppförs 1633 det Sparreska gravkoret som det sista tillägget på byggnadskroppen.

Dofunt av sandsten dateras till senast 1200-talets mitt. Predikstol och altaruppsats, nu placerad i gravkoret, tillverkades under 1600-talet och placerades i Norrunda kyrka 1774. Övrig inredning som bänkar, altarring och orgel är tillverkad på 1950- och 60-talet.

Kyrkans exteriör är putsad och med synligt runstensfragment i västgaveln. Gravkorets puts är målad med fogar för att imitera tegel och renässansgaveln är utsmyckad med skulptur i gotlandssandsten av okänd mästare. Kyrkan är spåntäckt utom gravkoret som har plåttäckning.

2.1.2 Klockstapeln

Klockstapeln ligger på en kulle strax utanför västra kyrkogårdsmuren. Den innehåller i sin stomme delar från 1600-talets öppna klockbock. Klockstapelns huv och brädfordring är troligen från 1804. Storklockan är gjuten 1852 och lillklockan 1810. 1975 byggdes klockstapeln om utan tillstånd och dokumentation vilket uppmärksammades av riksantikvarieämbetet.

2.2 Kyrkogården

Kyrkogården utbreder sig i söder och öster och har utvidgats åt söder 1971. Den omgärdas av gråstenmur med ingång i väster med murad och putsad pelare och järngrindar.

Kyrkogården har trädkrans av lind, lönn och ask samt en rad av lönn. Sorgeträd av hängask förekommer samt gravhäckar. Äldsta gravmonumentet är en gravhäll till minne av Jorund nedlagd i kyrkogårdens vigda jord redan under kyrkans

första tid. Kvarter med familjegravar och gravplatser i allmänna varvet finns kvar.

2.3 **Gravkor**

På norra sidan av kyrkogården ligger ett privat gravkor i gråsten från 1917 över Anders Olson på Holmboda gård.

2.4 **Begravningskapell**

Norr om kyrkan, i kyrkogårdsmuren, ligger ett sexkantigt kapell ritat av arkitekten Rolf Bergh och invigt 1960. Det är uppfört av hårdbränt rött tegel som utvändigt putsats.

2.5 **Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning**

Kulturmiljön ingår i en rik och komplex järnåldersbygd med fortsatt utveckling genom den tidiga medeltidens sockenbildning och 1600-talets säterier bl. a Vallstanäs. Den medeltida kyrkan, synlig från E: 4 an, ligger på Åshusby marker med förhistoriska anor och senare avsatta för sveakonungens underhåll. Riksintresse (AB 71) för kulturmiljön.

Norrunda kyrka tillhör gruppen romanska kyrkor med östtorn och ursprungligt valv i koret. Den har medeltida karaktär både in- och utvändigt med tillägget av det Sparreska gravkoret präglad av renässansens formspråk. Interiören präglas dessutom av inredning från 1600-talet och den restaurering som genomfördes 1954 med slutna bänkkvarter samt 1960-talets omplacering av orgeln.

Till kyrkan hör en stavkorsprydd gravhäll med runinskrift som tyder på tidig kyrkogård. Kyrkogården präglas idag av sin parkliknande karaktär med höga lövträd, ett gångsystem som strålar ut från vissa punkter, kvarter med familjegravar och allmänna varvet samt sentida tillägg med minnes- och urnelund. Till kyrkomiljön hör ett fristående gravkor från tidigt 1900-tal och ett begravningskapell i modern stil, båda inom kyrkogården samt fristående klockstapel strax utanför.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

Den romanska kyrkans murverk är bevarat så när som på västgaveln. Vidare är långhusets valv och tillbyggnad i väster samt sakristia och vapenhus från medeltid.

Kryssvalv av gråstensskärvor och skifferliknande sten i koret är ursprungligt och samtida med omgivande murar.

Hål i korvalvet för två klocklinor är ursprungliga.

Mynning av trappa på vinden är spår efter trappa från tiden före tillbyggnaden i väster.

Kalkmåningar i valven är från 1300- och 1400-tal

Arkeologiska undersökningar vid alla arbeten under kyrkans golv eller närmast runt kyrkan

Undersökning av samtliga murverk när dessa friläggs för att dokumentera kyrkans byggnadshistoria.

Predikstol och altaruppsats tillverkade för Rosersbergs slottskapell under 1600-talet är av konstnärligt hög kvalitet och känsligt för klimatförändringar.

Kyrkogårdens struktur i kvarter, gångsystem och växtlighet samt enskilda gravar med lokalhistorisk anknytning och äldre, tidstypiska gravstenar eller gravmonument med konstnärligt värde.

Gråstensmurarna runt och på kyrkogården samt äldsta ingången i väster.

Klockstapelns konstruktion samt klockor och klockupphängning.

Klockstapelns spåntäckta huv och rödfärgade brädfodring.

Synligt runstensfragment i västgavelns mur.

Delar av runsten inmurade och överputsade i Sparreska gravkoret.

Gravhäll av sandsten med stavkors och runor nu placerad i vapenhuset utgör ett historiskt dokument från en tidig kyrkogård.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgift

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Bonde M och Roland A, Norrsunda kyrka, SvK vol 1. Uppland IV:1

Boëthius, Ulf, Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län, Stockholm, 1980.

Bonnier, AnnCatherine, Kyrkotna berättar, Upplands Kyrkor 1250-1350, Upplands Fornminnesförenings Tidskrift nr 51, Uppsala, 1987.

Byggnadsregistret, Riksantikvarieämbetet, Kyrkoberivningar och administrativa uppgifter. Norrsunda kyrka.

Kilström, Bengt Ingmar, Upplands kyrkor – 117, Uppsala 1966, Norrsunda kyrka.

Kulturminnesvårdens riksintressen, Kulturmiljöenheten, länsstyrelsen i Stockholms län, U:22, 1967.

Stockholms läns museums arkiv.

Översiktlig inventering av natursten i byggnader, Stockholms läns museum, 1992

Inventeringsdatum: 2003-08-25

Inventerare: Gunilla Nilsson och Lisa Sundström

Fotografering: Gunilla Nilsson och Lisa Sundström

Ansvarig för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Gunilla Nilsson och Lisa Sundström

Rapportsammanställning: Gunilla Nilsson

Norrsunda kyrka från söder. Foto Gunilla Nilsson 2003.

*Norrsunda kyrka från öster med absid, östtorn och gravkor.
Foto Gunilla Nilsson 2003.*

*Sparreska garvkoret från 1600-talet.
Foto Gunilla Nilsson 2003*

*Begravningskapell och gravkor norr om kyrkans sakristia
Foto Gunilla Nilsson 2003*

Gravkapell för familjen Olsson på Holmboda gård. Foto Gunilla Nilsson 2003.

*Norrsunda klockstapel utanför kyrkogården.
Foto Gunilla Nilsson 2003*

Kyrkogårdens äldre del från sydost med familjegravar. Foto Gunilla Nilsson 2003

Gravvård med funkia och grus som krattas av anhöriga. Foto Gunilla Nilsson 2003.

Kyrkogårdens utvidgning söderut från 1971 med urnelund i öster. Foto Gunilla Nilsson 2003

Norrsunda kyrka, interiör mot öster med kor, absid och dopfunt från medeltid. Altarring och sluten bänkinredning från 1954. Foto Gunilla Nilsson 2003.

*Kyrkan mot väster och öppning mot gravkor i söder.
Foto Gunilla Nilsson 2003.*

*Sparreska gravkorets interiör mot söder med orgel från 1964. Foto Gunilla
Nilsson 2003*

*Altaruppsats placerad i Sparreska gravkoret.
Foto Gunilla Nilsson 2003.*

Kalkmålning från 1400-t i västligaste valvet. Foto Gunilla Nilsson 2003.

Kalkmålningar, överkalkade och senare framtagna. Foto Gunilla Nilsson 2003.

Stavkorsprydd gravhäll med runor daterad till 1000-talets slut. Hällen är placerad i vapenhuset. Foto Gunilla Nilsson 2003